

Hymenochaete ulmicola - en nybeskrevet art på grov almebark funnet i Norge

John Bjarne Jordal

Jordalsgrenda, N-6610 Øksendal, Email: john.bjarne.jordal@sunndals.net

English title: *Hymenochaete ulmicola* - a newly described species on rough bark of elm found in Norway

Jordal JB, 2006. *Hymenochaete ulmicola* - en nybeskrevet art på grov almebark funnet i Norge. Agarica 26, 15-18.

NØKKEWORD

Hymenochaete ulmicola, *Ulmus*, pollarded trees, Norway, distribution

ABSTRACT

Hymenochaete ulmicola Corfixen & Parmasto is a newly described species growing on rough bark of old, mostly pollarded elm trees, especially *Ulmus glabra*. Data on morphology, ecology, distribution and potential threats are summarized based on Corfixen and Parmasto (2005) and own investigations in NW Norway. The species is potentially threatened in Norway because the substrate is getting rarer. Pollarding has ceased, growing red deer populations gnawing bark through the winter are killing the trees in western Norway, and in southern parts of the country the Dutch elm disease also kills trees before they get old enough.

SAMMENDRAG

Hymenochaete ulmicola Corfixen & Parmasto er en nybeskrevet art som vokser på grov, oppsprukket bark av alm. Data om morfologi, økologi, utbredelse og mulige trusler er sammenfattet basert på Corfixen and Parmasto (2005) og egne undersøkelser på Nordvestlandet. Arten er potensielt truet i Norge fordi substratet er i tilbakegang. Styving er nærmest opphørt, voksende hjortebestander gnager

bark om vinteren og dreper trærne, og i sørlige landsdeler tar almesyken livet av trærne før de blir gamle nok.

INNLEDNING

Slekten broddsopp (*Hymenochaete*) har fra før 5-6 arter kjent fra Norge, alt etter om man regner *H. fuliginosa* og *H. subfuliginosa* som atskilte arter eller ikke (Ryvarden et al. 2003). På grov bark av alm (*Ulmus glabra*) i Møre og Romsdal, oftest på gamle, styvete trær, er det tidligere gjort flere funn av noe som vi har kalt tobakkbroddsopp *Hymenochaete tabacina*, uten å undersøke i detalj hvordan det passet med beskrivelsen. Høsten 2003 deltok jeg på en utflukt under den Nordiske mykologiske kongressen i Flämslätt i Sør-Sverige. På utflukten deltok også estlenderen Erast Parmasto. Det ble funnet en *Hymenochaete* på grov bark av alm, og da kunne Parmasto fortelle at dette høyst sannsynlig var en ubeskrevet art. Jeg fortalte at vi hadde funnet noe lignende i Norge, hvorpå Parmasto ytret interesse for å få tilsendt materiale.

Vel hjemme i Møre og Romsdal dro jeg til Eikesdalen i Nesset kommune, hvor jeg visste at det var mye av denne potensielt nye arten. Eikesdalen har kanskje tusenvis av grove, styvete almetrær, og på grov, oppsprukket bark av disse var broddsopper ganske alminnelig forekommende (jf. Jordal and Gaarder 1998:27, under navnet *Hymenochaete tabacina*). Jeg plukket en hel fyrstikkeske full, tørket og sendte til Parmasto. Ikke lenge etter kom et brev tilbake med beskrivelser og sporemaal - dette var den ubeskrevne arten, som han provisorisk kalte *Hymenochaete ulmi* Corfixen ined.

Figur 1. *Hymenochaete ulmicola* Corfixen & Parmasto på grov bark av styvet alm, Møre og Romsdal: Nettet: Eikesdalen, Ljåstranda, MQ 5378 2941, ca. 80 m o.h., 23.09.2006. *Hymenochaete ulmicola* Corfixen & Parmasto on rough bark of pollarded elm. Foto: John Bjarne Jordal.

Høsten 2006 ble jeg oppmerksom på at det var publisert en artikkel om den nye arten (*Hymenochaete ulmicola*, Corfixen and Parmasto 2005). Her er funnet fra Eikesdalen i 2003 også nevnt.

Formålet med artikkelen som jeg her skriver, er å stimulere til nærmere kartlegging av denne nybeskrevne artens utbredelse, forekomst og økologi i tida som kommer.

BESKRIVELSE

Fruktlegemene er mørkt brune, flerårige og ganske harde. Deres nedre del er resupinat, mens øvre del er bøyd utover fri fra substratet. Fruktlegemene har ofte en tilnærmet "hetteform". De er oftest mindre enn 1 cm brede. Sporene er ellipsoide, noe avflatet på den ene sida, 5,5-7,5 x 3-4 µm. For nærmere beskrivelse se Corfixen and Parmasto (2005). Den arten som ligner mest, er eikebroddsopp *Hymenochaete rubiginosa* (Fr.) Lév. Denne arten er større, har mindre sporer (3,5-5,5 x 2-3 µm), og er i Norge dessuten bare funnet på eik (Corfixen 1997, Ryvarden et al. 2003).

Tobakkbroddsopp *Hymenochaete tabacina* (Fr.) Lév. ligner også, men har bl.a. smalere sporer 4,5-7 x 1,5-3,5 µm (Corfixen 1997). Denne er i Norge samlet på et variert utvalg av døde eller døende grener og tynne stammer av løvved, særlig hassel og selje, og er også angitt fra gran (Norsk soppdatabase 2006). Kun ett funn var angitt fra (styvet) alm, et notat fra SF Luster uten innsamling. En av de ting som bør undersøkes videre, er om *H. tabacina* i det hele tatt forekommer på alm. *H. carpatica* Pilát er en art som ikke er funnet i Norge. Denne er resupinat, har lengre setae og er hovedsakelig angitt fra platanlønn (Corfixen and Parmasto 2005).

ØKOLOGI OG TRUSSEFAKTORER

Ifølge Corfixen and Parmasto (2005) er *Hymenochaete ulmicola* knyttet til grov bark på gamle, levende almetrær (slekten *Ulmus* generelt, men særlig vår hjemlige alm, *Ulmus glabra*). På Vestlandet i Norge er ofte gamle almetrær styvet, noe som gjør dem i stand til å bli stående lenger slik at treet oppnår en

høyere alder og en grovere barkstruktur. Alm som ikke er styvet vil gjerne gå overende før barken får den grove, oppsprukne strukturen som kjennetegner substratet for *Hymenochaete ulmicola*. Arten vokser gjerne sammen med et utvalg andre arter med lignende økologiske preferanser. Dette gjelder særlig almelav *Gyalecta ulmi*, blådoggnål *Sclerophora peronella* og bleikdoggnål *Sclerophora nivea*, men også andre lav- og sopparter. Flere av disse har ganske streng preferanse for akkurat dette habitatet. Styvet alm er et kulturlandskapselement som ikke nydannes i særlig grad lenger, med unntak av små felt som styves med offentlige midler. I Sverige satser man derimot stort på vedlikehold og nydanning av styvingstrær med offentlige tilskuddsmidler (Höjer and Hultengren 2004).

I Norge pågår en sterk tilbakegang i mengden styvingstrær i tidligere høstings-skoger (Austad and Hauge 1996), en utvikling som antas å fortsette. Gamle styvingstrær som ikke lenger høstes, får etter hvert tykke grener, blir topptunge og faller over ende. En annen viktig trussel er store vinterbestander av hjort, som på Vestlandet ringbarker alm av alle dimensjoner for å få tak i det næringsrike sevelaget (Fig 2), med den følge at trærne svekkes eller dør og faller overende. I sørlige landsdeler blir alm også angrepet av almesyken, som medvirker til at almetrærne ikke blir gamle nok for denne arten. Jeg har ikke funnet *Hymenochaete ulmicola* på døde almeläger annet enn den første tida etter at treet har falt. Etter hvert faller barken av, og substratet for *Hymenochaete ulmicola* er dermed borte.

Almelav og blådoggnål er foreslått inn på den nye norske rødlista som er planlagt utgitt i desember 2006 (Harald Bratli pers. medd.). Hvis *Hymenochaete ulmicola* viser seg å være like avhengig av grov bark på styvingstrær som disse lavartene, bør den vurderes tatt inn på rødlista ved neste oppdatering.

Figur 2. Hovedtrusselen mot alm på Nordvestlandet er store bestander av hjort. Om vinteren spiser de alt fra småbusker til bark på metertykke trær. *The main threat against elm trees in NW Norway are the growing red deer populations. In winter they eat everything from small bushes to bark of the largest trees.* Foto: John Bjarne Jordal.

UTBREDELSE

Corfixen and Parmasto (2005) presenterer et utbredelseskart som viser at *Hymenochaete ulmicola* er vidt utbredt i undersøkte områder i Nord-Europa og Russland. Arten har typelokalitet i Danmark, og den angis forøvrig fra Norge, Sverige, Finland, Estland, Tsjekkia og Russland. I Norge er utbredelsen så langt dårlig kjent, men egne observasjoner i Møre og Romsdal tyder på at den er regelmessig forekommende i områder med større bestander av styvete almetrær. Nedenfor listes materiale som er innsamlet eller notert av undertegnede m. fl. Det må understrekes at bare et par av innsamlingene er undersøkt i forhold til beskrivelsen, men at det dreier seg om *Hymenochaete* funnet på grov, oppsprukket bark av alm, og som alle har hatt i grove trekk samme utseende.

MATERIALE

Alle posisjonsangivelser er WGS84. O=herbariet ved Botanisk Museum, Oslo. TAA= herbariet i Tartu, Estland.

Møre og Romsdal: Nesset: Eikesdalsvatnet: sør for Hoemssetra, på grov bark av styvet alm, MQ 565 354 21.08.2004, J.B. Jordal (feltnotat).

Møre og Romsdal: Nesset: Eikesdalsvatnet: Øvre Vike, på grov bark av flere styvete almer, (0,8-1,2 m i diameter) 01.04.1999, MQ 582 362, G. Gaarder and J.B. Jordal (feltnotat).

Møre og Romsdal: Nesset: Eikesdalsvatnet: Vikesetra, på grov bark av styvet alm, MQ 582 353, 06.09.2001, J.B. Jordal (feltnotat).

Møre og Romsdal: Nesset: Eikesdalsvatnet: Ljåstranda, på grov bark av styvet alm, MQ 5378 2941, ca. 80 m o.h., 23.09.2006, J.B. Jordal (sendes O).

Møre og Romsdal: Nesset: Eikesdalen: Mardalen på nordsida av elva, på grov bark av styvet alm, MQ 554 291, 18.05.2004, J.B. Jordal (feltnotat).

Møre og Romsdal: Nesset: Eikesdalen: Mardalen: Almelia, på grov bark av en rekke styvete almer, MQ 555-564, 278-285, 09.12.1997, G. Gaarder and J.B. Jordal (funnet på 28 av 46 undersøkte styvingsalmer, Jordal and Gaarder 1998:27).

Møre og Romsdal: Nesset: Eikesdalen: under Rangåfjellet, på grov bark av styvet alm, MQ 591 264, 16.09.2003, leg. J.B. Jordal, det. E. Parmasto (TAA, Corfixen and Parmasto 2005)

Møre og Romsdal: Nesset: Eikesdalen: Skarbekken-Slettet søraust for Finnset, på grov bark av styvet alm, MQ 660 211, 22.08.2004, J.B. Jordal m. fl. (feltnotat).

Møre og Romsdal: Rauma: Romsdalen: Flatmark: SØ for Fækjavatnet, på grov bark av styvet alm, MQ 482 217, 19.07.2000, G. Gaarder and J.B. Jordal (feltnotat).

Møre og Romsdal: Sunndal: Litj-Fale, på grov bark av styvet alm, ca. 50 cm i stammediameter, MQ 9404 4368, 09.09.2002, J.B. Jordal (feltnotat).

Møre og Romsdal: Sunndal: Litj-Grødalen, på grov bark av styvet alm, ca. 1 m i stammediameter, MQ 856 446, 18.08.2005, J.B. Jordal (feltnotat).

FORSLAG TIL NORSK NAVN

Et nærliggende forslag til norsk navn på denne arten er almebroddsopp.

TAKK

Leif Ryvarden takkes for kommentarer til manus.

REFERANSER

Austad I, Hauge L, 1996. Navskog og snelskog. Lauving i Vest-Norge, in: H. Slotte and H. Göransson (red.): Lövtäkt och stubbskottsbruk. Människans förändring av landskapet - boskapsskötsel och åkerbruk med hjälp av skog. Del I. Kungl. skogs- och Lantbruksakademin. Stockholm 1996. pp. 87-100.

Corfixen P, 1997. Hymenochaete Lév., in: Hansen, L. and Knudsen, H. (ed.): Nordic Macromycetes Vol. 3. Heterobasoid, aphyllorphoroid and gasteromycetoid Basidiomycetes. Nordsvamp, København, pp. 322-323.

Corfixen P, Parmasto E, 2005. Hymenochaete ulmicola sp. nov. (Hymenochaetales). Mycotaxon 91, 465-469.

Höjer O, Hultengren S, 2004. Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet. Naturvårdsverket, rapport 5411.

Jordal JB, Gaarder G, 1998. Biologiske undersøkingar i kulturlandskapet i Møre og Romsdal i 1997-98. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Landbruksavd. Rapport nr. 2 - 98. 117 pp.

Ryvarden L, Stokland J, Larsson K-H, 2003. A critical checklist of corticoid and poroid fungi of Norway. Synopsis Fungorum 17. Fungiflora. 109 pp.

INTERNETT

Norsk soppdatabase:
(http://www.nhm.uio.no/botanisk/nxd/sopp/nsd_b.htm)